

שבתון- הגיגים- ד"ר חזות גבריאלי

פרשת פנחס- ימותו הקנאים!

נוהגים לצטט את- 'הלכה, ואין מורין כן' כדי להסביר את האירועים המסעירים של פרשת זמרי ופנחס. גם אם נתעלם מן היסוד האנכרוניסטי ונניח כי הדיון כולו מתרחש בבית המדרש התנאי, לא ברור מהי טיבה של קביעה משפטית זו. לקביעה היבטים משפטיים רחבי היקף וחשיבות ואני מבקש להתמקד בהיבט אחד.

ההלכה שאותה אין מורין הינה – 'הבועל ארמית- קנאין פוגעים בו'. ברם, אם אין מורין, כיצד מלכתחילה ידע מורה ההוראה את ההלכה שאותה אסור להורות? היסטורית- מהיכן הכיר פנחס את ההלכה? מי שהורה לו עבר לכאורה על איסור! בפועל, גם הרמז שקיבל ממשה רבינו לפי המדרש הוא הלא סוג של הוראה!

מקור הביטוי הנ"ל הוא במסכת ביצה (כח), שם מוצגים שני מעשים של אמוראים (רב נחמיה בר יוסף ואבילי) שראו את רבותיהם מעבירים את הסכין ביום-טוב על גבי סל או ריחיים, ושאלו אותם האם הם עושים זאת כדי לחדד את הסכין או רק כדי להעביר את השמנונית מעליה? הם השיבו להם שזה להעביר את השמנונית. למרות זאת, אומר שם התלמיד "וחזיתי לדעתיה דלחדדה קא עביד [=וראיתי שדעתו שלחדדה היה עושה] וקסבר הלכה ואין מורין כן".

ובכן, משפט זה לא נאמר בהקשר למעשה פנחס על אף שרבים מן הפרשנים מצטטים אותו כלשונו. מקור העניין במשנה: "הגונב את הקסוה והמקלל בקוסם והבועל ארמית - קנאין פוגעין בו,..." (סנהדרין טו). בדברי התנאים, אין הסתייגויות ואין מחלוקות, חד וחלק. על דברי המשנה הנחרצים הללו, אומר רבי יוחנן בבבלי: "אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: **הבא לימלך - אין מורין לו**; ולא עוד, אלא שאם פירש זמרי והרגו פינחס, נהרג עליו; נהפך זמרי והרגו לפינחס, אין נהרג עליו, שהרי רודף הוא" (סנהדרין פב ע"א).

אין מדובר על העלמת מידע או צינזורו כמשתמע מ'הלכה ואין מורים כן', אלא על הוראה מסוג אחר לחלוטין, אם כי מאותה 'משפחה משפטית'. זוהי הוראה לבית הדין שאינו רשאי להורות לקנאי להרוג את הבועל, אם בא להימלך עימו טרם ביצוע המעשה. בלשון המשפטית, **לקנאי אפשר שתהיה הגנת פטור בדיעבד ולא הגנת צידוק מלכתחילה**. אין ולא תהיה שום הצדקה משפטית למעשה זה בכל תנאי שהוא. יותר מכך, לבועל זה אין דין מוות כלל, גם אם התקיימו כל התנאים (אתראה, עדים, בשעת או אחר המעשה, ועוד).

הקנאות המזכה את הקנאי בפטור בדיעבד, הינה תנאי נדרש מתוך עולמו הפנימי של הקנאי. כל התערבות ומכל סוג של בית הדין, מבטלת את יסוד הקנאות ומצביעה על בית הדין כמשלח, והלא הבועל אינו בר-מוות מדין תורה!

אם פירש זמרי מן המעשה, ופנחס היה הורגו לאחר המעשה, ראוי היה להיהרג בשל כך, שהרי יסוד ההגנה של הקנאות מתבטל, זה כבר אינו מצב של עידנא דריתחא. רבי יוחנן אומר יותר מכך, בנוסף לשני הסייגים הוא מוסיף- אם זמרי היה הורג את פנחס הוא היה נפטר מדין רודף, שהרי פנחס אינו 'תוקף כדין'. פנחס אינו שלוח בית הדין הזכאי אולי להגנה משפטית מפני הבועל.

לפנינו מציאות משפטית שאינה פחות ממדהימה. רבי יוחנן בהסתייגויותיו 'מפרק' את הלכת 'קנאים' מכל היבט מעשי פרקטי, ולמעשה שלושת ההסתייגויות מגינות על הבועל! זה מזכיר במקצת את התייחסות התורה שבע"פ למצווה המקראית 'עין תחת עין', בקובעה – ממון. כאן מדובר על היחס שבין דברי רבי יוחנן (תנא הוא ופליג) לבין משנת רבי.

התוצאה מדהימה משום שהיא מאפשרת מציאות משפטית אמביוולנטית שלא לומר פרדוקסאלית. אותה מערכת משפטית רואה בחיוב את מעשה הקנאי אם לא נמלך בבית הדין, ובד בבד היא מעניקה זכויות הגנה למותקף. אכן, תכונה ייחודית למשפט העברי.

להערות : hazut@gmail.com